

بررسی میزان اثربخشی و تعیین جایگاه مؤلفه‌های اثرگذار در میزان درجه تب اقتصاد مقاومتی؛ با استفاده از رویکرد A.H.P فازی

وحید جلالوند^۱، دکتر محمدنبی شهیکی تاش^۲

چکیده

اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی‌ها و تأکید روی مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای خودتکایی است و منظور از اقتصاد مقاومتی واقعی، یک اقتصاد نهادینه شده فعال، پویا و فراگیر است که در آن هر نوع بحران اقتصادی در مدت زمان اندک قابل شناسایی و کنترل می‌باشد. در جهت تعیین اولویت میان نظام‌های مدیریتی در برخورد با اقتصاد مقاومتی، شاخص‌های اثرگذار شناسایی شد (با توجه به مناسب‌ترین معیارها) و در مجموع پس از انجام مصاحبه‌های تخصصی به صورت پرسش‌نامه، ارزش وزنی شاخص‌ها براساس الگوی مقایسات زوجی تعیین و با بهره‌گیری از روش منعطف و کاربردی تحلیل سلسله مراتبی (AHP) در محیط نرم‌افزاری بررسی و میزان اثرات نظام‌های مدیریتی در اقتصاد مقاومتی مشخص شد. نتایج نشان می‌دهد که، در بین شاخص‌های تأثیرگذار در میزان درجه تب اقتصاد مقاومتی، شاخص خودتکایی با هدف کاهش واردات با وزن ۰.۴۸۴ در بالاترین اولویت نسبت به شاخص‌های دیگر قرار دارد و نظام مدیریت فرهنگی و اجتماعی با توجه به وزن نهایی ۰.۵۹۶ بیشترین اثر را بر میزان درجه تب اقتصاد مقاومتی دارا می‌باشد. این نتیجه‌گیری می‌تواند در تعیین سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های آتی مدیریت اقتصاد مقاومتی مورد استفاده قرار گیرد.

واژگان کلیدی: اقتصاد مقاومتی، درجه تب، AHP فازی

مقدمه

اقتصاد مقاومتی، مقصد نیست، مسیر است. مقصد، همان جهاد اقتصادی است. اما گام اول در هر نوع جهاد فی سبیل‌الله، مقاومت است؛ «الذین قالوا ربنا الله ثم استقاموا...». پس اقتصاد مقاومتی، نوعاً برای دوره گذار است. گذار به افقی آرمانی. در این دوره گذار، مهم‌تر از همه آن است که اولاً بدانیم مقاومت در مقابل چه؟ که؟ چگونه؟ و ثانیاً از فرصت‌ها برای تثبیت آرمان‌های اقتصادی، استفاده حداکثری داشته باشیم. امروز دیگر بر کسی پوشیده نیست که مشکل اقتصاد ایران، مشکل طرف عرضه است؛ مشکلی که امروز خودش را در کاهش ظرفیت‌های تولیدی، افزایش بیکاری و سوزاندن سرمایه‌های انسانی (تخصیص‌زدایی به جای تخصیص‌زایی) و انواع و اقسام مشکلات دیگر نشان می‌دهد.

۱- کارشناسی ارشد علوم اقتصادی از دانشگاه سیستان و بلوچستان و افسر وظیفه قرارگاه سازندگی خاتم الانبیا(ص)؛

Vahid.jalalvandd@gmail.com

۲- دکتری اقتصاد مالی و بخش عمومی از دانشگاه علامه طباطبایی و عضو هیئت علمی دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه سیستان و بلوچستان

بنابراین طراحی ساختارها و نهادهای متناسب با اصول و اهداف نظام اسلامی دغدغه‌ای است که همواره فراوری اندیشمندان و صاحب‌نظران اسلامی بوده است. این دغدغه خصوصاً پس از وقوع انقلاب اسلامی تشدید شده و تلاش‌های فراوانی برای نیل به آن صورت پذیرفته است. چنین خواست عمومی تحت عنوان طراحی الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در کلام رهبری انقلاب نیز انعکاس یافته و در حال حاضر به مطالبات عمومی مبدل شده است.

در شرایطی که اقتصاد کشور در مسیر رشد و توسعه قرار گرفته و هر ساله حجم مبادلات و تجارت خارجی کشور اسلامی ایران موجب ایجاد محدودیت‌های جدی در روابط بازرگانی خارجی کشور شده است. ابتدایی‌ترین پیامد این تحریم‌ها تحمیل هزینه‌های سنگین به اقتصاد ملی است که ادامه روند کنونی را بسیار سخت و حتی در مواردی غیر ممکن می‌سازد.

پایداری ملی، جایگزینی و بهره‌گیری از توانمندی‌های موجود خدادادی برای رفع محدودیت‌ها، صرفه‌جویی، افزایش بهره‌وری، انضباط کاری، درک صحیح از شرایط موجود، اتخاذ سیاست‌های درست و نگاه تولیدی از جمله تمهیداتی است که فعالان بخش عمومی و خصوصی برای تحقق این مهم ضروری می‌دانند. در این تحقیق، در بخش اول، پس از بیان مفهوم اقتصاد مقاومتی، به بررسی مهمترین معیارهای تصمیم‌گیری در بهبود عملکرد اقتصاد مقاومتی پرداخته و در بخش دوم پس از شرح مبانی نظری به کمک تکنیک (AHP) فازی، به کمک پرسشنامه‌های حضوری از افراد خبره، به بررسی و بیان میزان درجه اثرگذاری مهمترین نظام‌های مدیریتی در بهبود اقتصاد مقاومتی پرداخته شد. در نهایت در بخش سوم، با توجه به نتایج حاصل از بررسی به عمل آمده، نتیجه‌گیری گردید و پیشنهادهایی برای رفع مشکلات و نارسایی‌های موجود در امر توسعه اقتصاد مقاومتی و بهینه‌سازی استراتژی‌های مدیریتی ارائه شد.

بخش اول

۱- اقتصاد مقاومتی و راهکارها

۱-۱- مفهوم اقتصاد مقاومتی در مقایسه با مفاهیم استقلال و خودکفایی

مفهوم اقتصاد مقاومتی در واکنش به فشارهای اقتصادی و تحریم‌های اقتصادی کشورمان، مطرح شد. اگر چه بین این مفهوم و مفاهیم استقلال اقتصادی و خودکفایی مشترکاتی وجود دارد لیکن با دقت در شرایط اجتماعی و سیاسی دوره وضع این اصطلاح، مفهومی متفاوت از آن فهمیده می‌شود. توضیح اینکه مفاهیم استقلال اقتصادی و خودکفایی تنها ناظر به نیازمندی‌های داخلی اقتصاد و راهبردهای و راهکارهای پاسخ به آنهاست. مقصود از استقلال و خودکفایی این است که جامعه بتواند نیازمندی‌های خود را در حد بالایی از رفاه تولید کند و ناگزیر به وارد کردن کالا از خارج نباشد. اگر چه مفهوم اقتصاد مقاومتی در شرایطی مطرح شده است که به خاطر تحریم‌های اقتصادی، مسأله کارآفرینی و تولید ملی و خودکفایی در آن پررنگ شده است اما از سوی دیگر از سوی مقام معظم رهبری عنوان می‌شود که شرایط فعلی کشورمان، شرایط شعب ابی طالب

نیست؛ بلکه شرایط بدر و خبیر است. در سال دوم هجری پیامبر اکرم(ص) در مقابل غصب اموال مسلمانان توسط مشرکین مکه، گروه‌های نظامی را بر اساس قواعد و قوانین خاصی اعزام کردند تا کاروان‌های تجاری مشرکین مکه و به خصوص قریش را تهدید کنند. در این میان اموال هیچ کاروان تجاری مصادره نشد؛ به جز یک مورد که به خاطر خودسری فرمانده مسلمین، مورد عتاب قرار گرفت. هدف اساسی از اعزام این دسته‌ها و عقد پیمان‌های نظامی با قبیله‌هایی که در مسیر تجارت مکیان می‌زیستند آگاه ساختن قریش از قدرت نظامی و نیرومندی مسلمانان بود. خصوصاً هنگامی که خود پیامبر در آن‌ها شرکت می‌کرد و با گروه انبوهی سر راه کاروان قریش توقف می‌نمود. رهبر عالی‌قدر اسلام می‌خواست به حکومت مکه بفهماند که همه خطوط بازرگانی شما در اختیار ما است و ما هر موقع بخواهیم می‌توانیم جلو بازرگانی شما را بگیریم. در نتیجه قریش دریافت شاهراه بازرگانی آن‌ها در دست مسلمانان قرار گرفته است. اگر آنان در لجاجت خود باقی بمانند و از نشر و تبلیغ آیین اسلام جلوگیری کنند و مسلمانان محیط مکه را اذیت کنند، شریان‌های حیاتی آنان قطع خواهد شد. خلاصه، هدف این بود که قریش بیدار شوند و با در نظر گرفتن این مراتب به مسلمانان آزادی تبلیغ بدهند و راه را برای زیارت خانه خدا و ترویج آیین یکتاپرستی باز کنند تا اسلام با منطق نیرومند خود در قلب‌ها نفوذ کند و در پرتو آزادی، نور اسلام در تمام نقاط شبه جزیره و مرکز عربستان جلوه‌گر شود. همین استراتژی سبب بروز جنگ بدر شد (آیت الله جعفر سبحانی، ۱۳۸۵، ص ۸۳).

نتیجه اینکه الگوی اقتصاد مقاومتی یک الگوی اسلامی است که کیفیت تعامل و ارتباط اقتصادی با کشورهای خارجی را تعیین می‌کند؛ به گونه‌ای که از سویی ناظر به اوضاع داخلی اقتصاد کشور و پوشش نقاط ضعف است و از سوی دیگر با اتکا بر نقاط قوت اقتصاد داخلی، حقوق پایمال شده ملت را از کشورهای متجاوز استیفاء کرده و زمینه‌ساز هدایت بشر است.

بیماری را در بستر در نظر بگیرید که در دوره ناهت به سر می‌برد و در مقابله با بیماری خود دچار تب می‌شود. این تب ناشی از مقابله سیستم ایمنی و دفاعی بدن بیمار می‌باشد که با بیماری مقابله می‌کند. اگر اقتصاد ایران را اقتصادی بیمار در نظر بگیریم می‌توان با شناخت معیارهای مهم با توجه به شاخص درجه تب این اقتصاد بیمار، میزان اثرگذاری هر نظام مدیریتی را برای بهبود و مقابله با بیماری اقتصاد تعیین نمود.

۱-۲- شناسایی شاخص‌های تأثیرگذار و تعیین گزینه‌های برتر

پس از انجام مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، انجام مصاحبه با چند تن از استادان دانشگاه و کارشناسان، نخست، شاخص‌های تأثیرگذار به عنوان مهمترین معیارها در بهبود اقتصاد مقاومتی شناسایی و گزینش شد. سپس این شاخص‌ها بر پایه همگنی، در چند گروه عمده، طبقه‌بندی شدند. توضیح برخی زیرشاخص‌ها به شرح زیر ارائه می‌شود:

اصول اقتصاد مقاومتی

چهارچوب تحلیلی اقتصاد مقاومتی مبتنی بر اصول و قواعد چند گانه‌ای است که در ادامه معرفی شده‌اند:

انتخاب جایگزین مناسب برای درآمد نفتی

برای حل مشکل نفتی بهترین راه جایگزین کردن نفت با سایر کالاها و خدمات در کشور است تا اقتصاد کشور دیگر وابسته به نفت نباشد. به همین علت مجلس سعی دارد بودجه را بر مبنای اقتصاد غیرنفتی ببندد و سیاستیون نیز در حال گمانه‌زنی برای یافتن بهترین جایگزین نفت در اقتصاد کشور هستند. این تحریم‌ها جز هیاهوی کاذب چیز دیگری نیستند و امید ما به تداوم تحریم نفتی است؛ ولی قطعاً این تحریم‌ها مقطعی بوده و بیشتر یک جنگ تبلیغاتی-روانی است.

تحریم نفت ایران فرصت مناسبی است تا بیماری اساسی اقتصاد کشور در وابستگی به درآمد نفتی درمان شود. جایگزین کردن صادرات غیرنفتی و درآمدهای مالیاتی به جای درآمدهای ارزی حاصل از فروش نفت راهبرد مناسبی است که باید در دستور کار مسئولان اقتصادی کشور قرار گیرد. این راهبرد علاوه بر اینکه آسیب‌پذیری کشور را کاهش می‌دهد، خود یک حرکت تهاجمی برای افزایش قیمت نفت و ضربه به منافع اقتصادی کشورهای غربی نیز ارزیابی می‌شود.

نجات از وابستگی نفت خواسته مقام رهبری و ملت شریف ایران است. زمانی کاملاً از وابستگی نفتی خارج می‌شویم که تولیدات غیرنفتی به حد و اندازه‌ای باشد که بتوانیم صادرات غیرنفتی را جایگزین صادرات نفتی کنیم که در این راستا توجه بیشتر به صنعت و تولید کشور می‌تواند راهگشای این امر باشد. با توجه به امکانات عظیم خدادادی در بخش‌های مختلف از معادن گرفته تا مواد غذایی، صنایع دستی و غیردستی، به صورت بسیار واقع‌بینانه کشور ما می‌تواند در صادرات این محصولات و افزایش درآمدهای ارزی نسبت به سایر کشورهای منطقه، پیشرو و خودکفا باشد.

بسته‌بندی شکل تولیدات یکی دیگر از راهکارهای موفقیت در افزایش تولیدات غیرنفتی است و صنعت بسته‌بندی بحث مهمی در بخش صنعت است که ضمن ارتقای کیفیت باعث رونق اقتصادی کشور و نجات از وابستگی به نفت خواهد شد که در این راستا جلب اعتماد مشتریان و بازاریان کشورهای خارجی می‌تواند در تکمیل این فرآیند تأثیرگذار باشد.

یکی از راهکارهای مهمی که می‌توان از آن در مستقل شدن از درآمدهای نفتی استفاده کرد، بالا بردن درآمد مالیاتی دولت است که باید قسمت اعظم بودجه کشور به مالیات متصل شود. وقتی تولید افزایش پیدا کند درآمد مالیاتی نیز بالا می‌رود. بنابراین از سویی درآمدهای دولت بالا رفته و از طرفی هزینه‌های دولت کاهش می‌یابد و از این طریق وابستگی دولت به درآمد نفت خام کاهش خواهد یافت. وقتی سرمایه‌گذاری لازم توسط صندوق توسعه ملی برای تقویت بخش خصوصی در قسمت‌های تولیدی، صنعتی، تجاری، خدمات فنی و مهندسی درست انجام شود، درآمد دولت با خروج از حالت فریبه‌ی، از وابستگی نفت به مالیات واحدهای تولیدی و خدماتی، انتقال می‌یابد.

تقویت بخش خصوصی و افزایش درآمد مالیاتی دولت از قبال آن موجب قطع واقعی وابستگی به نفت در درازمدت خواهد شد. میزان درآمدهای مالیاتی به پای درآمدهای نفتی نمی‌رسد؛ اما از آنجایی که سهم ۴۵ درصدی دولت از درآمدهای مالیاتی این مسأله را تأیید می‌کند، می‌توان گفت که اگر این سیستم

به درستی اجرا شود، می‌تواند جایگزین خوبی برای کاهش وابستگی به نفت باشد. اگر بخش‌های تولیدی در کشور توسعه یابد، درآمد دولت از بخش مالیات‌ها نیز زیاد می‌شود و مسئولان اجرایی می‌توانند وابستگی بودجه به نفت را کاهش دهند. توسعه بخش‌های مختلف تولیدی افزون بر کاهش وابستگی دولت به نفت، درآمد ملی و نرخ شاخص‌های اقتصادی را افزایش می‌دهد. دولت باید با مدیریت و برنامه‌ریزی دقیق از تمام این منابع استفاده کند و کشور را از وابستگی به نفت نجات دهد.

توسعه صنعت توریسم یکی از راهکارهای مهمی است که می‌تواند وابستگی به درآمدهای نفتی را کاهش دهد. با توجه به ارزآوری ۶۳۷ دلار روزانه هر گردشگر در سطح بین‌المللی به صورت حداقلی، نه تنها این اقدام باعث ارزآوری شده، بلکه موجب اشتغال‌زایی پایا نیز خواهد شد. در حال حاضر شرایط به گونه‌ای پیش می‌رود که گردشگری پرافراتر گذاشته و سهم بیشتری در ارزآوری به کشور به خود اختصاص دهد و در مقابل چاه‌های نفت روز به روز خالی‌تر می‌شوند.

بر همین اساس و با یک معادله ساده، به صورت میانگین هر گردشگر برای جمهوری اسلامی ایران معادل ۴۰ بشکه نفت خام در بهترین شرایط قیمت نفت ارزآوری دارد. ظرفیت‌های گردشگری ایران تنها محدود به گردشگری طبیعت‌گرد نیست و سایر عرصه‌ها از جمله گردشگری مذهبی، ورزشی، علمی و گردشگری درمانی کشور در شرایط فعلی می‌توانند پذیرای بسیاری از مشتاقان در سراسر دنیا باشند و در این میان ذخایر نفتی نیز برای آیندگان محفوظ بماند.

گردشگری بهترین صنعت جایگزین صنعت نفت است و با رونق صنعت گردشگری می‌توان به کاهش اتکا به درآمدهای نفتی امیدوار بود. هر گردشگر خارجی موجب افزایش ثروت ملی و هر گردشگر داخلی موجب توزیع ثروت می‌شود و هر دو نهایتاً اشتغال‌زا هستند. اگر درصد بسیار کمی از حمایت‌هایی که از سایر بخش‌های اقتصادی کشور ما مانند صنعت، کشاورزی، بازرگانی و خدمات انجام می‌شود، از حوزه گردشگری شود، فرآیند درآمدزایی، ارزآوری و اشتغال‌زایی آن به مراتب بیش از سایر بخش‌ها خواهد بود.

استفاده صحیح از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های گردشگری ایران می‌تواند سودی معادل ۲ برابر ذخایر نفتی را به کشور سرازیر کند. آمارها نشان می‌دهد که بین ۴۰۰ تا ۶۰۰ میلیارد دلار درآمد کشورها از صنعت توریسم تأمین می‌شود که متأسفانه با وجود جایگاه تاریخی و ویژگی‌های طبیعی ایران، کشورمان در این کسب درآمد جایگاه مناسبی ندارد. اگر با توجه به مزایای صنعت گردشگری و تأثیر اقتصادی توسعه این صنعت در درآمدزایی و اشتغال‌زایی بتوانیم تنها به ۳۰ درصد از درآمد صنعت توریسم جهان دست پیدا کنیم، می‌توانیم سالانه سودی ۲ برابر ذخایر نفتی را وارد کشور کنیم.

خوداتکایی (کاهش واردات)

ساز و کارهای حوزه اقتصادی بایستی به گونه‌ای مورد بازبینی قرار گیرند که تمامی مواردی که وابستگی کشور را به دنبال دارد شناسایی نموده و در خصوص آن تصمیم‌گیری نمایند. در موارد کم اهمیت‌تر می‌توان این حوزه‌ها را متنوع و متکثر نمود تا میزان وابستگی کشور کاهش یابد. در موارد خاصی نیز ممکن است

جایگزین‌سازی کامل مدنظر قرار گیرد. همه مسیرهای تعاملی با خارج از کشور، منابع درآمدی کشور، شرکای تجاری و ... مشمول این قاعده هستند. برخی از سیاست‌هایی که در این خصوص قابل طرح هستند عبارت‌اند از جایگزینی درآمدهای جاری به جای نفت مانند مالیات، درآمدهای ترانزیتی و متکثر نمودن شرکای تجاری از یک شریک عمده به چندین شریک کوچک‌تر (مانند تبدیل شراکت تجاری امارات به چندین کشور دیگر) و ...

عاملیت توده‌های مردم (نقش آفرینی مردم)

اقتصاد زمانی واجد توان پایداری و مقاومت فوق‌العاده می‌گردد که محوریت آن توده‌های مردمی باشند. درگام اول می‌بایست توانمندسازی آحاد مردم در دستور کار قرار گیرد تا زمینه برای حضور مؤثر همه افراد در فعالیتهای مولد اقتصادی فراهم شود. هیچ کس نباید به سبب محرومیت از دسترسی به امکانات تولید، آموزش، مجوزها و ... محروم از فعالیت شود. در گام دوم نیز بایستی ایجاد نظم‌های جمعی میان فعالیت اقتصادی هم در حوزه کار و هم در حوزه سرمایه مدنظر قرار گیرد. وحدت و همکاری میان فعالین می‌تواند به اشکال گوناگون شبکه‌سازی، خوشه‌سازی، زنجیره تأمین و ... در دستور کار قرار گیرد. اگر نفرات محدودی سکان فعالیت اقتصادی کشور را به دست گیرند، امکان هرگونه سوءاستفاده و تأثیرگذاری بر روندهای جاری کشور وجود دارد. از سوی دیگر اگر دولت متصدی همه امور شده و عموم فعالیت‌های اقتصادی به وسیله دولت انجام شود، ناکارآمد و فساد ناگزیر خواهد بود. لیکن با محوریت نظم‌های جمعی میان فعالیت‌ها، آرمان مردمی‌سازی اقتصادی محقق شده و سطح پایداری و مقاومت اقتصاد در برابر تحریم‌ها و فشارها ارتقا می‌یابد.

مهار سوداگری و فساد

گام اول در مسیر تحقق اقتصاد پایدار که توان مقابله با تهدیدهای مختلف را دارا باشد، مهار سوداگری و فساد است. منظور از سوداگری، فعالیت‌های غیرمولدی است که از تلاطمات و نوسان‌های بازار سوءاستفاده نموده و بهره‌مندی‌هایی را نصیب برخی افراد می‌گرداند. عدم تقارن‌های اطلاعاتی رانت‌های مختلف اعتباری، انحصاری و ... منشأ بروز این گونه رفتارها هستند. در اقتصاد مبتنی بر دلالتی و سوداگری، بخش مولد بیشترین آسیب را دیده و سازوکار اقتصاد به سمت بروز حباب‌های قیمتی و نوسان‌های شدید سوق می‌یابد. چنین اقتصادی در مواجهه با فشار خارجی کمترین پایداری و مقاومت را داشته و به سرعت متلاشی می‌شود.

فساد نیز مفهوم روشن‌تری است، طیفی از اعمال خلاف قانون و حتی محرمانه در حوزه اقتصادی از ارتشا و اختلاس گرفته تا قاچاق، قابل فرض است. درخصوص مقابله با سوداگری، بستن مسیرهای موازی تولید همچون ساماندهی حوزه پول و سرمایه، ساماندهی حوزه زمین و مسکن و نیز مدیریت رانت‌های اطلاعاتی بایستی محور توجه قرار گیرد.

در زمینه مبارزه با مفاسد اقتصادی نیز اولویت اصلی بایستی طراحی ساز و کارها و روال‌های فسادگریز باشد. برخی از سیاست‌های اجرایی مناسب ذیل این اصل عبارت‌اند از سیاست‌های کنترل زمین و مسکن، مبارزه با قاچاق و واردات غیر قانونی، ساماندهی فضای اطلاعاتی به منظور دسترسی یکسان آحاد جامعه به اطلاعات اقتصادی و....

تحقق اقتصاد مقاومتی نیازمند تأسیس نظام‌های مدیریتی مبتنی بر موازین اسلامی سازگار با شرایط و اقتضات ایران اسلامی است. بنابراین در بهبود نظام اقتصادی کشور در راستای اقتصاد مقاومتی، مدیریت و سازماندهی ۳ نظام زیر بیشترین اثر را دارد. در مطالعه حاضر مهمترین و اصلی‌ترین نظام‌های مدیریتی را که موضع اصلی تحقیق می‌باشد به عنوان آلترناتیوها (گزینه‌های هدف) گزینش نمودیم که عبارت‌اند از:

مدیریت نظام اقتصادی (پولی، مالی و بانکی)

مدیریت نظام سیاسی و بین‌المللی

مدیریت نظام فرهنگی و اجتماعی.

بخش دوم

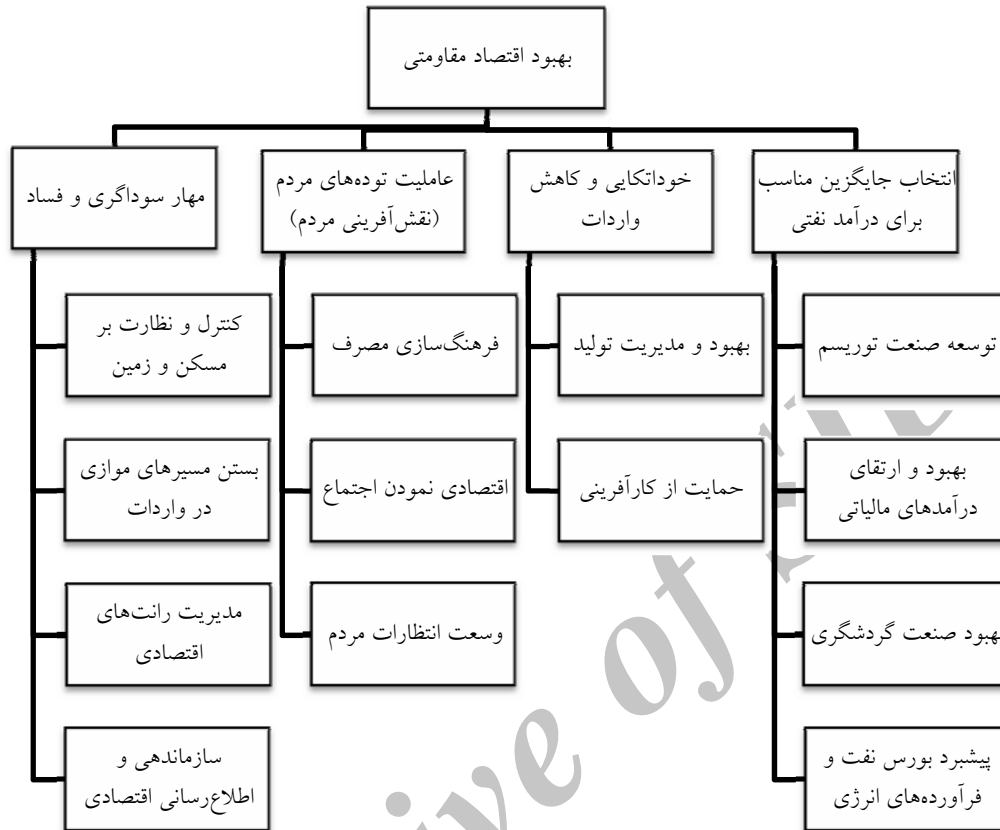
۲- مدل مفهومی و مبانی نظری

۲-۱- تنظیم پرسشنامه

پس از مشخص شدن مهمترین شاخص‌ها، به عنوان معیارهای اصل، زیرشاخص‌ها و سطوح مختلف آن‌ها، به منظور اولویت‌بندی و تعیین درجه اهمیت هر یک، پرسشنامه‌ای طرح و به صورت حضوری بین دانشجویان تحصیلات تکمیلی گروه علوم انسانی تکمیل شد. مقایسه‌های صورت گرفته پس از دریافت پردازش و ارزش EC پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار Expert Choice، وزن هر یک از شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها تعیین شد.

شکل ۱ - شاخص‌ها و مهمترین معیارهای اثرگذار برای تعیین مهمترین

نظام مدیریتی در بهبود اقتصاد مقاومتی

۲-۲- روش تحلیل سلسله مراتبی

این فرآیند برای استخراج مقیاس‌های نسبی از مقایسه زوجی داده‌های گسسته و پیوسته به کار می‌رود. این مقایسه‌ها ممکن است برای اندازه‌گیری‌های واقعی به کار رود یا این که نشان‌دهنده وزن نسبی ترجیحات باشد (ساعتی، ۲۰۰۴).

این روش مجموعه‌ای از اندازه‌گیری متفاوت جامع در داخل بخش کلی برای ارزیابی گزینه‌های تصمیم است و ویژگی اصلی آن، داوری زوجی است (ماتو و همکاران، ۲۰۰۵). لازم به یادآوری است، گزینش افراد پرسش شونده برای انجام مقایسه زوجی نباید به صورت نمونه‌گیری و تصادفی صورت پذیرد (محمدیان، ۲۰۰۷)؛ بلکه می‌بایست از دیدگاه‌های خبرگانی استفاده نمود که با موضوع مورد طرح آشنا بوده و از تجربه کافی برخوردار باشند. از این رو در این بررسی، بر پایه ارزیابی از افراد خبره استفاده شد.

۳-۲- جدول مقایسه زوجی

این مرحله، طراحی پرسشنامه که دارای مقایسه زوجی معیارهای مورد نظر است را شامل می‌شود. در آغاز معیارهای اصلی دو به دو با یکدیگر مقایسه می‌شود. سپس، در هر یک از آن‌ها، زیر معیارها (معیارهای فرعی) مورد مقایسه قرار می‌گیرند. در زمینه درجه اهمیت هر یک از معیارها با یکدیگر، ساعتی (۱۹۹۴) جدول مقادیر ترجیحات برای مقایسه‌های زوجی را تنظیم نمود که بر پایه جدول (۷) نمایش داده می‌شود:

جدول ۱ - مقادیر ترجیحات برای مقایسه زوجی

مقدار عددی	وضعیت مقایسه
۱	ترجیح یکسان
۲	یکسان تا به نسبت مرجح
۳	به نسبت مرجح
۴	به نسبت تا به قوت مرجح
۵	به قوت مرجح
۶	به قوت تا بسیار قوی مرجح
۷	ترجیح بسیار قوی
۸	بسیار تا بی‌اندازه مرجح
۹	بی‌اندازه مرجح

ماتریس مقایسه

۲-۴- تشکیل

زوجی

پس از تکمیل پرسشنامه‌ها، در این مرحله عملیات بر روی داده‌ها انجام می‌گیرد. در آغاز ماتریس مقایسه زوجی استخراج می‌شود. قطر ماتریس به طور طبیعی عدد یک است؛ زیرا در مقایسه ماتریسی، مقایسه دو جایگزین مشابه یکسان خواهد بود. از سوی دیگر، معکوس مقایسه دو جایگزین با یکدیگر نیز به صورت کسری ثبت خواهد شد. به طور کلی می‌توان ماتریس مقایسه زوجی را به صورت رابطه (۱) نشان داد:

$$A = [a_{ij}] \quad i, j = 1, 2, 3, \dots, n$$

که در آن، a_{ij} میزان ترجیح حاصل از دو مقایسه دو جایگزین i و j می‌باشد. حال از راه ماتریس مقایسه زوجی می‌توان وزن راهکارهای اصلی و فرعی را به دست آورد.

۲-۵- محاسبه وزن‌ها

برای به دست آوردن وزن هر یک از معیارها، در آغاز لازم است به کمک رابطه (۲) عناصر ماتریس مقایسه زوجی نرمال شوند:

(۲)

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^n a_{ij}}$$

که در آن، r_{ij} میزان ترجیح نرمال شده دو جایگزین i و j ، $\sum_{i=1}^n a_{ij}$ جمع عناصر در هر ستون ماتریس می باشد.

از این رو، ماتریس مقایسه زوجی، از تقسیم هر عنصر در جمع ستون خودش نرمال می شود. سپس، میانگین عناصر در هر سطر از ماتریس نرمال، محاسبه شده که همان وزن معیارها را نشان می دهد:

$$w_i = \frac{1}{n} \left[\sum_{i=1}^n r_{ij} \right]$$

w_i وزن معیار i م و n تعداد عناصر مورد مقایسه در هر سطر می باشد. در تصمیم گیری های گروهی برای انجام ماتریس گروه ها می بایست از میانگین هندسی پاسخ های پرسش شوندگان به عنوان عناصر ماتریس استفاده شود:

$$\bar{a}_{ij} = \left(\prod_{k=1}^p a_{ij}^{(k)} \right)^{\frac{1}{p}}$$

\bar{a}_{ij} میانگین هندسی میزان ترجیحات دو جایگزین i و j ؛ k کد مربوط به فرد پرسش شونده و p تعداد افرادی است که پرسشنامه توسط آنها تکمیل می شود.

۲-۶- نسبت ناسازگاری

پیش از تحلیل داده ها لازم است از سازگاری مقایسه ها اطمینان حاصل شود. چرا که تصمیم گیرنده به مقایسه زوجی عوامل پرداخته و ممکن است در مجموع، مقایسه های وی با یکدیگر سازگار نباشد (مرتضوی و همکاران، ۲۰۰۶). از این رو لازم است تا اعتبار پاسخ پرسش شوندگان برای تصمیم گیری نهایی مورد ارزیابی قرار گیرد. اندازه گیری و کنترل سازگاری هر ماتریس و تصمیم، همواره به عنوان یکی از برتری های مهم روش AHP مطرح می باشد (دریجانی و همکاران، ۲۰۰۱). هر چند که محدوده قابل قبول ناسازگاری در هر نظامی به تصمیم گیرنده بستگی دارد، اما در حالت کلی، ساعتی (۱۹۸۰) پیشنهاد می کند که اگر ناسازگاری تصمیم بیش از ۰.۱ باشد، بهتر است تصمیم گیرنده در داوری خود تجدید نظر کند (بهمنی و همکاران، ۲۰۱۱). محاسبه نرخ سازگاری یک ماتریس مقایسه، مراحل زیر را در بر می گیرد:

۲-۶-۱- محاسبه میانگین بردار ناسازگاری

پس از تشکیل ماتریس مقایسه زوجی (A) و محاسبه بردار (W)، لازم است که بزرگترین مقدار ویژه ماتریس مقایسه (یعنی λ_{max}) طبق رابطه (۵) حاصل شود:

$$A \times W = \lambda_{max} \times W \rightarrow \lambda_{max} = \frac{A \times W}{W}$$

پس از محاسبه λ_{max} ها، میانگین آنها محاسبه می شود.

۲-۶-۲- محاسبه شاخص ناسازگاری

میزان این شاخص از رابطه (۶) زیر حاصل می‌شود:

$$I.I. = \frac{\lambda_{max} - n}{n - 1}$$

که در آن، n طول ماتریس مقایسه زوجی می‌باشد.

محاسبه شاخص ناسازگاری ماتریس تصادفی (I.I.R) میزان این شاخص بر پایه ابعاد ماتریس مقایسه ($n \times n$) از جدول زیر استخراج می‌شود. برای مثال برای یک ماتریس مقایسه با ابعاد (3×3) ، میزان شاخص یاد شده ۰.۵۸ خواهد بود.

جدول ۲ - شاخص ناسازگاری ماتریس تصادفی

۱۰	۹	۸	۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	N
۱.۴۹	۱.۴۵	۱.۴۱	۱.۳۲	۱.۲۴	۱.۱۲	۰.۹	۰.۵۸	۰	۰	I.I.R

۲-۶-۳- محاسبه نسبت ناسازگاری (I.R.)

در نهایت با تقسیم شاخص ناسازگاری (I.I.) بر شاخص ناسازگاری ماتریس تصادفی (I.I.R) می‌توان به نسبت ناسازگاری (I.R) دست یافت:

(۷)

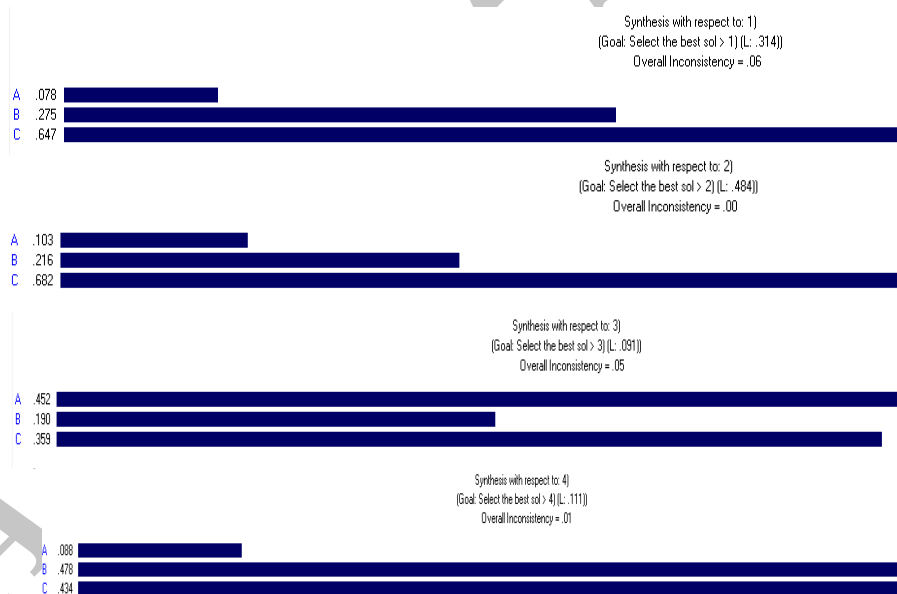
$$I.R. = \frac{I.I.}{I.I.R}$$

همه مراحل بالا با نرم افزار تخصصی Expert Choice قابل اجرا می‌باشد. از راه آن، به آسانی می‌توان شکل درخت‌واره‌ای تصمیم‌گیری را ترسیم و داده‌های پرسشنامه را وارد نمود. همچنین امکان محاسبه وزن معیارها، زیرمعیارها و نسبت ناسازگاری ماتریس مقایسه زوجی را فراهم می‌سازد.

شکل ۲ - وزن هر یک از معیارهای اصلی تأثیرگذار در بهبود اقتصاد مقاومتی
(نرخ ناسازگاری ۰.۰۴)^۱

شکل ۳ - وزن هر یک از نظام‌های مدیریتی در اثرگذاری برای بهبود اقتصاد مقاومتی با مد نظر قرار دادن معیارهای اصلی به صورت تکی
(به ترتیب با نرخ ناسازگاری ۰.۰۶، ۰.۰۰، ۰.۰۵ و ۰.۰۱)^۲

و در نهایت ارزش وزنی هر یک از آلترناتیوها (گزینه‌های اصلی) برای تعیین مناسب‌ترین نظام برای بهبود اقتصاد مقاومتی به صورت زیر تعیین گردید.

۱- با توجه به شکل، معیارهای اصلی به ترتیب عبارت‌اند از: انتخاب جایگزین مناسب برای درآمد نفتی، خود اتکایی، عاملیت توده‌های مردم، مهار سوداگری.

۲- وزندهی هر یک از نظام‌های مدیریتی، به ترتیب با توجه با معیارهای اصلی ذکر شده در شکل ۲.

شکل ۴ - وزن هر یک از نظام‌های مدیریتی در اثرگذاری بهبود اقتصاد مقاومتی با توجه به هر ۴ معیار اصلی (نرخ ناسازگاری ۰.۰۴)^۱

Synthesis with respect to: Goal: Select the best solution

Overall Inconsistency = .04

۳- بحث و نتیجه‌گیری

مدل اقتصادی که تلفیقی هوشمندانه و ابداعی از اقتصاد غرب و با توجهات به اصول اسلامی و ایرانی انقلابی است، می‌تواند مدل بهینه‌ای برای گذر از شرایط جنگ اقتصادی و تحریم‌ها و تبدیل این تهدیدها به فرصت‌هایی برای نظام مقدس جمهوری اسلامی باشد. الگوی اقتصاد مقاومتی یک الگوی اسلامی است که کیفیت تعامل و ارتباط اقتصادی با کشورهای خارجی را تعیین می‌کند؛ به گونه‌ای که از سویی ناظر به اوضاع داخلی اقتصاد کشور و پوشش نقاط ضعف است و از سوی دیگر با اتکا بر نقاط قوت اقتصاد داخلی، حقوق پامال شده ملت را از کشورهای متجاوز استیفاء کند.

در این مقاله پس از شناسایی و بررسی معیارهای مختلف اقتصادی پیش روی کشور شاخصی تحت عنوان اقتصاد مقاومتی حاصل شد. اقتصادی که در شرایط مبارزه جمهوری اسلامی ایران بتواند چرخ اقتصادی کشور را به نحو مطلوب حرکت دهد. نتایج حاصل از تعیین ارزش‌دهی وزنی هر یک از معیارهای مهم در اثرگذاری و بهبود اقتصاد مقاومتی که همان نتایج تصمیم‌ها توسط کارشناسان خبره در علوم انسانی و علم اقتصاد می‌باشد، پس از به دست آمدن ثبات و سازگاری همه ماتریس‌های مقایسه‌ای در این بخش ارئه گردد.

نتایج حاصل با توجه به شکل‌های ۲، ۳ و ۴ نشان می‌دهد که، در بین شاخص‌های تأثیرگذار در میزان درجه تب اقتصاد مقاومتی، شاخص خوداتکایی با هدف کاهش واردات با وزن ۰.۴۸۴ در بالاترین اولویت نسبت به شاخص‌های دیگر قرار دارد. و به طور کلی نظام‌های مدیریت فرهنگی و اجتماعی، مدیریت سیاسی و بین‌المللی و نظام مدیریت اقتصادی به ترتیب با وزن نهایی ۰.۵۹۶، ۰.۲۶۸ و ۰.۱۳۶ بیشترین اثر را بر میزان درجه تب اقتصاد مقاومتی دارا می‌باشند. این نتیجه‌گیری می‌تواند در تعیین سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های آتی مدیریت اقتصاد مقاومتی مورد استفاده قرار گیرد.

در پایان ذکر این نکته لازم است که تحریم‌ها نه تنها مانع رشد و پیشرفت کشور عزیزمان نیست، بلکه همان‌طور که در گذشته نیز نشان داده، باعث خودکفایی در نیازهای ضروری و همین‌طور اصلاح سازوکارهای معیوب اقتصادی خواهد شد. اکنون که رهبر انقلاب حکم به جهاد در عرصه اقتصاد داده و خط مقدم را تولید ملی قرار داده است، لازم است تا مسئولین، کارشناسان و همه مردم تلاش خود را در این جهت معطوف نمایند و بار دیگر به دنیا نشان دهند که ملت ایران از آرمانی که برگزیده است کوتاه نخواهد آمد.

۲- شکل نمایانگر وزن دهی هر یک از نظام‌های مدیریتی به ترتیب از بالا، نظام اقتصادی، نظام سیاسی و نظام فرهنگی با توجه به مد نظر قرار دادن همه معیارها.

منابع و مآخذ

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
- ژید، شارل و ریست، شارل (۱۳۴۷)، تاریخ عقاید اقتصادی، ترجمه کریم سنجابی، موسسه تحقیقات اقتصادی دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.
- اصغرپور، محمدجواد (۱۳۷۷)، تصمیم‌گیری‌های چند معیاره، چاپ اول.
- قدسی‌پور، سیدحسن (۱۳۷۵)، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، مرکز نشر دانشگاه صنعتی امیر کبیر (پلی تکنیک تهران).
- آذر، عادل (۱۳۷۴)، AHP تکنیکی نوین برای تصمیم‌گیری، مجله دانش مدیریت، شماره ۲۸، نیمانی، میثم و عسکری، حسین (۱۳۹۱)، چهارچوب مفهومی اقتصاد مقاومتی؛ مقاله برتر در اولین همایش ملی اقتصاد مقاومتی، دانشگاه علم و صنعت.
- معلمی، سیدمهدی (۱۳۹۱)، مفهوم و اصول اقتصاد مقاومتی در آموزه‌های اقتصاد اسلامی؛ مقاله برتر در اولین همایش ملی اقتصاد مقاومتی، دانشگاه علم و صنعت.
- کریمی، محمدصادق (۱۳۹۱)، بورس نفت؛ لازمه اقتصاد مقاومتی؛ مقاله برتر در اولین همایش ملی اقتصاد مقاومتی، دانشگاه علم و صنعت.
- سخنرانی‌های دکتر جلیلی، رخشان، غضنفری و دکتر جبل‌عاملی (۱۳۹۱)، اولین همایش ملی اقتصاد مقاومتی، دانشگاه علم و صنعت.
- سبحانی، آیت‌الله جعفر، فرازهایی از تاریخ پیامبر اسلام، نرم افزار مسافر قبله.
- ناصربخت، جواد (۱۳۸۸)، دولت توسعه‌گرا، مجری طرح گروه مدیریت و اقتصاد مرکز مطالعات تکنولوژی دانشگاه صنعتی شریف، تهران.
- لیست، فردریک (۱۳۸۷)، اقتصاد ملی و اقتصاد جهانی، تجانس‌ها و تعارض‌ها، ترجمه ناصر معتمدی، تهران، شرکت سهامی انتشار.